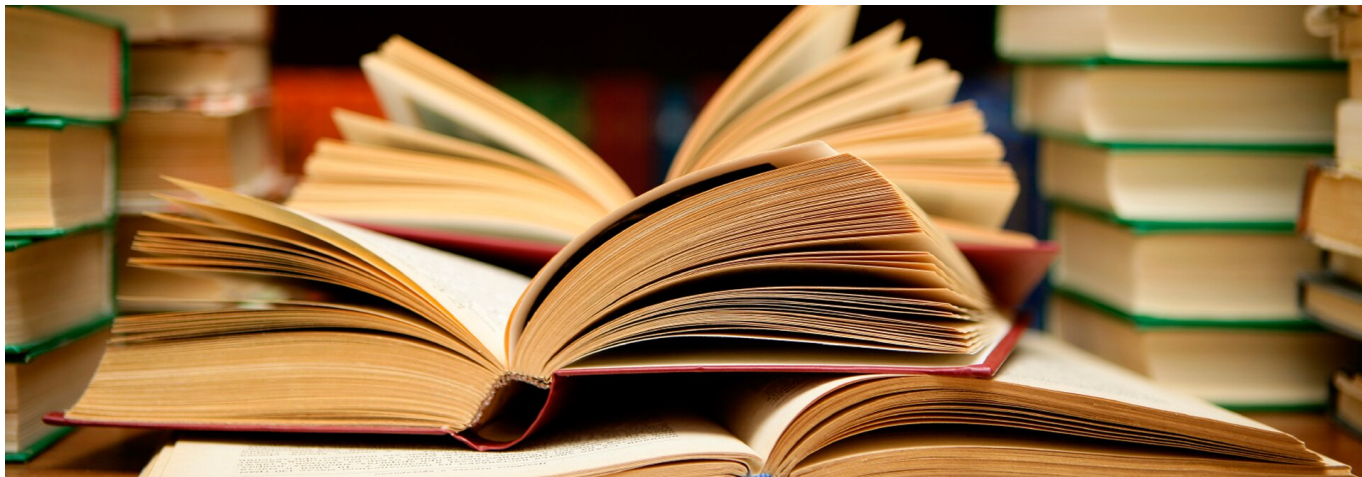

Jak napisać esej filozoficzny?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film samouczek](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Karl Raimund Popper, *Spółeczeństwo otwarte i jego wrogowie*, t. 2, tłum. Halina Krahelska, Warszawa 1993, s. 251.
- Źródło: Diogenes Laertios, *Żywoty i poglądy słynnych filozofów*, Warszawa 1988.
- Źródło: Marek Aureliusz, *Rozważania*, Kęty 2001.
- Źródło: Epiktet, *Diatryby*, Warszawa 1961.
- Źródło: Sextus Empiryk, *Przeciw logikom*, tłum. I. Dąbska, Warszawa 1970.

Jak napisać esej filozoficzny?

Źródło: Abhi Sharma, Flickr, licencja: CC BY 2.0.

Jak przełożyć myśli na słowa? Jak zapisać słowa, by oddawały myśl? Jak zapisać myśl filozoficzną? Jak ująć ją w filozoficzny wywód? To pytania, przed którymi staje każdy autor filozoficznego eseju – zarówno zawodowy filozof, jak i uczeń czy student, który dopiero kształci i ćwiczy swoje umiejętności zapisu filozoficznych myśli, rozstrzygania oraz komentowania filozoficznych problemów we własnym tekście. W twórczości filozoficznej, jak w każdej innej, nie da się ujednolicić zasad indywidualnego wyrazu twórcy. Można jednak sformułować ogólne wskazówki dotyczące konstruowania tekstu poświęconego problematyce filozoficznej.

Twoje cele

- Omówisz zasady kompozycji eseju filozoficznego.
- Wyjaśnisz pojęcia argumentacji filozoficznej i dowodzenia w tekście filozoficznym.
- Zastosujesz schematy wnioskowania we własnej argumentacji filozoficznej.
- Skonstruujesz własny esej filozoficzny.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

Jak poprawnie wnioskować?

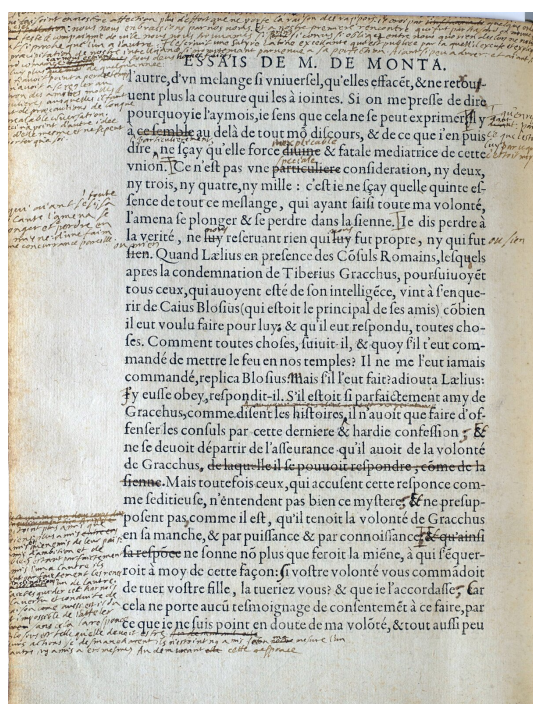
Wnioskowanie uprawdopodobniające

Jakie są pytania filozoficzne?

Czy każde pytanie jest pytaniem filozoficznym?

Esej jako gatunek wypowiedzi filozoficznej

Nazwa „esej” pochodzi od tytułu dzieła Michela de Montaigne *Essais* (*Próby*, 1580). Słowo to oznacza także w języku francuskim: szkic, zarys, rozważanie, badanie. Od czasu renesansu esej zyskał znaczenie gatunku z pogranicza literatury, retoryki, filozofii i publicystyki i stał się popularną formą wypowiedzi refleksyjnej, służącej przede wszystkim do zapisu myśli, ocen oraz komentarzy autora. Charakteryzuje go swoboda kompozycji, subiektywizm ujęcia tematu, stosowanie środków literackich. W sensie akademickim esej to gatunek bardziej swobodny niż rozprawa naukowa, pozwalający na większą dowolność kompozycyjną i językową, korzystający z możliwości wyrywkowego potraktowania problemów i posługiwania się wyrażeniami niedosłownymi, w tym metaforą, ale przestrzegający norm naukowego obiektywizmu. Esej w tej postaci powstaje zwłaszcza w celu popularyzacji osiągnięć nauki. W obrębie filozofii esej jest chętnie stosowany jako forma wypowiedzi służąca rozstrzygnięciu problemów, interpretowaniu czy komentowaniu innych ujęć i tekstów filozoficznych, a także polemice z nimi.

Kompozycja eseju filozoficznego

Nie ma ścisłych norm kompozycji [eseju filozoficznego](#). Każda kompozycja służąca ujęciu i rozwinięciu tematu jest dla niego właściwa. Możemy mówić jednak o pewnych stałych elementach tej kompozycji oraz o jej wariantach.

Wstęp

Część wprowadzająca do eseju; w niej objaśniany jest zwykle cel pracy, przywołane komentowane stanowisko, interpretowany fragment tekstu czy analizowany problem; we wstępie pojawia się także zwykle wyjaśnienie kluczowych dla tematu pojęć lub parafraza stanowiska/tekstu, do którego esej będzie się dalej odwoływał; zwykle we wstępie do eseju pojawia się także mniej lub bardziej wyraźnie sformułowana teza lub hipoteza wobec analizowanego stanowiska/problemu; w tej części jest także miejsce na określenie metody rozważania tematu.

Wywód (argumentacja lub analiza)

Główna część pracy, zawierająca wywód myślowy autora w odniesieniu do omawianej tematyki, służąca w szczególności przedstawieniu argumentów na rzecz tezy czy hipotezy lub poświęcona myślowej analizie problemu; analiza powinna prowadzić do ustaleń, czyli określonych wniosków na temat podjętego zagadnienia/omawianego tekstu. Argumentacja w eseju filozoficznym musi spełniać kryteria zgodności z zasadami poprawnego wnioskowania (zarówno zawodnego, jak niezawodnego), a także spełniać kryteria filozoficzności, tj. rozważać problemy filozoficzne na poziomie ogólnym, teoretycznym, abstrakcyjnym; esej filozoficzny nie jest pracą, w której można rozstrzygać problemy dające się zbadać na drodze obserwacji czy eksperymentu, a więc nie przedstawia ani nie projektuje jakiegokolwiek procesu poznania empirycznego rzeczywistości; dotyczy kwestii istnienia, istoty bytu (bytów), a więc znaczeń pojęć oraz wartości.

Zakończenie (podsumowanie)

Polega na zestawieniu argumentów, dowodów na rzecz tezy, hipotezy (lub ich odrzucenia) albo ustaleń analizy. Jest tu miejsce na powtórzenie ze wstępu, sformułowanie lub wyeksponowanie własnego stanowiska wobec tematu pracy (np. potwierdzenie przyjętej tezy).

Argumentacja i analiza w eseju filozoficznym

Każdy esej dowodzi jakiejś tezy (lub jakichś tez), potwierdza lub obala jakąś hipotezę, formułuje jakieś filozoficzne twierdzenia albo dokonuje analizy jakiegoś filozoficznego problemu. W czynnościach tych kluczowe jest [wnioskowanie](#), ponieważ to ono jest osią

dowodzenia, potwierdzenia lub obalenia jakichś tez (hipotez). Wnioskowanie zaś to formułowanie wniosków na podstawie przesłanek. W eseju filozoficznym posługujemy się zasadniczo wszystkimi rodzajami wnioskowania stosowanymi w refleksji filozoficznej, zarówno **niezawodnymi**, jak i **zawodnymi**. W związku z tym, że filozofia jest dziedziną refleksji ogólnej i teoretycznej, najbardziej odpowiednim (i zarazem najskuteczniejszym) sposobem wnioskowania jest wnioskowanie dedukcyjne, zwłaszcza **sylogizm**. Można w wywodzie filozoficznym jednak stosować także wnioskowanie uprawdopodobniające, np. indukcyjne, redukcyjne lub przez analogię. Zasadniczo rzadko sięgamy w tej refleksji jedynie po wnioskowanie indukcyjne, które polega na wyprowadzaniu wniosków ogólnych z obserwacyjnych zdań sprawozdawczych.

Przykłady:

- Temat eseju w postaci problemu: *Czy i pod jakimi warunkami można usprawiedliwić kłamstwo pod względem etycznym?*

Przykładowy **argument** w postaci sylogizmu: 1) przesłanka ogólna, pochodząca zwykle z systemu twierdzeń filozoficznych, w tym przypadku z utilitaryzmu czy pragmatyzmu: każdy zły z natury czyn, którego celem jest osiągnięcie jakiegoś dobra, można usprawiedliwić etycznie; 2) przesłanka szczegółowa: istnieją kłamstwa, które mają na celu dobro, np. ochronę okłamanego przed cierpieniem; 3) wniosek: kłamstwa, które mają na celu ochronę okłamanego przed cierpieniem, można usprawiedliwić etycznie. Dla sformułowania prawa ogólnego możemy posłużyć się wnioskowaniem indukcyjnym: 1) przesłanki szczegółowe: liczne przykłady okłamywania chorych dzieci przez lekarza, które każdorazowo służą dobru tych dzieci, można usprawiedliwić etycznie; z tego płynie 2) wniosek ogólny: każde kłamstwo, które służy czyjemuś dobru, można usprawiedliwić etycznie.

- Temat eseju w postaci analizy i komentarza cytatu: *Ale choć nie istnieją racjonalne, naukowe podstawy etyki, istnieją etyczne podstawy nauki i racjonalizmu. Idea bezstronności prowadzi do idei odpowiedzialności; musimy nie tylko uważnie słuchać argumentów, ale mamy obowiązek odpowiadać za nasze czyny, gdy dotyczą innych. W ten sposób racjonalizm jest nierozzerwalnie związany z uznaniem konieczności istnienia instytucji społecznych, powołanych do obrony wolności krytyki, wolności myśli, wolności człowieka.* (Karl Raimund Popper, *Społeczeństwo otwarte i jego wrogowie*, t. 2, tłum. Halina Krahelska, Warszawa 1993, s. 251)

Analiza musi dotyczyć tu pojęć nauki i racjonalizmu oraz norm etycznych z nimi związanych. Przykładowy argument w postaci sylogizmu na rzecz tezy, iż postawa naukowa wiąże się z wolnością słowa: 1) przesłanka ogólna: każdy racjonalizm wiąże się z wolnością słowa – myśli, badań, krytyki, przekonań; 2) przesłanka szczegółowa: istnieje racjonalizm, który oznacza postawę naukową; 3) wniosek: postawa naukowa wiąże się z wolnością słowa.

Słownik

argumentacja

formułowanie argumentów służące dowiedzeniu tezy lub potwierdzeniu/obaleniu hipotezy

esej filozoficzny

gatunek wypowiedzi filozoficznej, w której rozstrzyga się jakiś problem filozoficzny, interpretuje stanowisko lub pogląd filozoficzny bądź analizuje przekonania filozoficzne

sylogizm

rodzaj tautologii (prawa logicznego), polegający na wyprowadzeniu zdania szczegółowego z dwu przesłanek: 1) przesłanki ogólnej (zdania ogólnego) oraz 2) przesłanki szczegółowej, dotyczącej konkretnego przedmiotu należącego do zbioru określonego w przesłance ogólnej

wnioskowanie

rozumowanie prowadzące od przesłanek do wniosków

wnioskowanie niezawodne

typ wnioskowania opartego na prawach logicznych (tautologiach), które zawsze prowadzi od prawdziwych przesłanek do prawdziwych wniosków

wnioskowanie zawodne

rodzaje wnioskowań, które prowadzą zazwyczaj (ale nie zawsze) od prawdziwych przesłanek do prawdziwych wniosków – np. wnioskowanie indukcyjne, redukcyjne, przez analogię

Film samouczek

Polecenie 1

Stwórz – na podstawie samouczka – konspekt eseju filozoficznego na temat: Czy zgadzasz się z twierdzeniem Romana Ingardena, że *gdyby nie istniały żadne wartości pozytywne i negatywne oraz zachodzące między nimi związki [...], wtedy w ogóle nie mogłaby istnieć żadna prawdziwa odpowiedzialność...*?

[źródło: program XXXIII Olimpiady Filozoficznej]

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DvO4D04ke>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Jak napisać esej filozoficzny?*

Polecenie 2

Na podstawie wskazówek zawartych w samouczku napisz wstęp do eseju na podany powyżej temat.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wymień pojęcia, które objaśnisz przy analizie cytatu Poppera.

((Karl Raimund Popper

Spółeczeństwo otwarte i jego wrogowie

Ale choć nie istnieją racjonalne, naukowe podstawy etyki, istnieją etyczne podstawy nauki i racjonalizmu. Idea bezstronności prowadzi do idei odpowiedzialności; musimy nie tylko uważnie słuchać argumentów, ale mamy obowiązek odpowiadać za nasze czyny, gdy dotyczą innych. W ten sposób racjonalizm jest nierozzerwalnie związany z uznaniem konieczności istnienia instytucji społecznych, powołanych do obrony wolności krytyki, wolności myśli, wolności człowieka.

Źródło: Karl Raimund Popper, *Spółeczeństwo otwarte i jego wrogowie*, t. 2, tłum. Halina Krahelska, Warszawa 1993, s. 251.

Ćwiczenie 2

Podziel cytaty z Poppera na części i zapisz krótko ich sens.

Ćwiczenie 3

Postaw swoją tezę do eseju na temat: *Czy i w jakich warunkach kłamstwo może być usprawiedliwione etycznie?*

Ćwiczenie 4

Napisz krótki wstęp do eseju: *Czy i w jakich warunkach kłamstwo może być usprawiedliwione etycznie?* Zawrzyj w nim elementy opisane w bloku tekstowym w części *Kompozycja eseju filozoficznego*.

Ćwiczenie 5

Skonstruuj sylogizm z przesłanki ogólnej: *Każde kłamstwo jest nieetyczne.*

Ćwiczenie 6

Podaj wniosek z przesłanki ogólnej: *Każdy naukowiec jest racjonalistą* i szczegółowej: *Karl Popper był naukowcem.*

Ćwiczenie 7

Podaj trzy argumenty dla tezy, że kłamstwa służące ochronie okłamanego przed cierpieniem mogą być uzasadnione etycznie.

Ćwiczenie 8

Zapisz prawidłowo adres bibliograficzny pierwszego tomu *Historii filozofii* Władysława Tatarkiewicza.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Jak napisać esej filozoficzny?

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

V. Identyfikowanie różnych problemów, stanowisk i nurtów filozoficznych na przykładach pytań i twierdzeń wielkich filozofów starożytnych.

VI. Rozwijanie krytycznego myślenia i sprawności logicznych poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych.

Zakres rozszerzony

VI. Podejmowanie rzetelnej dyskusji filozoficznej oraz formułowanie w niej jasnego i uzasadnionego stanowiska.

IX. Umiejętność pisania tekstu (eseju) filozoficznego, w którym – korzystając ze zdobytej wiedzy z zakresu logiki i historii filozofii – identyfikuje się i rozpatruje określone poglądy filozoficzne.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Omówisz zasady kompozycji eseju filozoficznego.
- Wyjaśnisz pojęcia argumentacji filozoficznej i dowodzenia w tekście filozoficznym.
- Zastosujesz schematy wnioskowania we własnej argumentacji filozoficznej.
- Skonstruujesz własny esej filozoficzny.

Cele operacyjne. Uczeń:

- podejmuje rzetelną dyskusję filozoficzną oraz formułuje w niej jasne i uzasadnione stanowisko;

- posługuje się podstawowymi kategoriami logiki i dba o kulturę logiczną wypowiedzi;
- umie pisać tekst (esej) filozoficzny, w którym – korzystając ze zdobytej wiedzy z zakresu logiki i historii filozofii – rozpatruje określone poglądy filozoficzne i identyfikuje się z nimi.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- film;
- burza mózgów.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Jak napisać esej filozoficzny?”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 1 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie i wyświetleniu e-materiału, odczytuje uczniom temat zajęć oraz cele, a następnie prosi, by na ich podstawie uczniowie sformułowali kryteria sukcesu.

2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu, sprawdza, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem i wykonali zadane ćwiczenie. Jeśli odpowiedzi uczniów bardzo się różnią lub ćwiczenie okazało się trudne, nauczyciel omawia je na forum. Dyskusja.

Faza realizacyjna:

1. **Burza mózgów.** Nauczyciel zadaje uczniom pytanie: *Jak zapisać myśl filozoficzną? Jak ująć ją w filozoficzny wywód?* Następnie informuje uczniów, że będą pracować metodą burzy mózgów i jeśli to konieczne, wyjaśnia jej zasady. Wyłania także moderatora, który będzie zapisywał pomysły na tablicy, a następnie określa czas wykonania zadania. Uczniowie podają swoje propozycje. Po zakończeniu fazy twórczej następuje wspólna weryfikacja pomysłów. Nauczyciel prosi uczniów, aby porównali swoje propozycje z informacjami zamieszczonymi na tablicy.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Film samouczek”. Wybrany uczeń odczytuje treść polecenia: *Stwórz – na podstawie samouczka – konspekt eseju filozoficznego na temat: Czy zgadzasz się z twierdzeniem Romana Ingardena, że „gdyby nie istniały żadne wartości pozytywne i negatywne oraz zachodzące między nimi związki [...], wtedy w ogóle nie mogłaby istnieć żadna prawdziwa odpowiedzialność...”?* Klasa dzieli się na grupy i opracowuje propozycje odpowiedzi. Przedstawiciel wskazanej grupy prezentuje propozycję rozwiązania zadania, a pozostali uczniowie komentują. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedzi uczniów, udzielając im informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1–4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5–8. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują drugie polecenie do multimedium: *Na podstawie wskazówek zawartych w samouczku napisz wstęp do eseju na podany powyżej temat.*

Materiały pomocnicze:

- Bronk A., Majdański S., *Filozofowanie w kontekście języka. Refleksje w związku z dociekaniem Anny Wierzbickiej*, w: „Roczniki Filozoficzne” 52(2004), z. 2, s. 57–73.

- Zielewska B., *Dialog we współczesnej edukacji filozoficznej*, Olsztyn 2002.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Film samouczek” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.